

מחזור סדרת הספרים "לב המועדים"

יהוה לב המועדים

גליון לו הלכות והליכות בענין חג השבועות

ד. חג עצרת: אינו מן המקרא אלא חכמים קראו כך לחג זה כמו שמצאנו (ראש השנה א) "בעצרת [נידונים] על פירות האילן".

הטעם בשם עצרת, מלשון עצור לפי שבכל חג יש שני מיני עבודות לקב"ה, אחד מצוות החג כגון בפסח אכילת מצה מרור וכו', ויש עוד סוג של איסור עשית מלאכה, ובחג שבועות יש רק עניין אחד שאנו עוצרים מעשית מלאכה ועל שם זה נקראת עצרת (מעמי המנהגים תרמז בשם קדושת לוי).

טעם אחר: עצרת מלשון עצור ממלאכה, ובימי פסח וסוכות אינו עצור ממלאכה לפי שיש חול המועד שמותר במלאכה בדבר האבד, משא"כ שבועות שהוא יום אחד ואסור גם במלאכה גם בדבר האבד, לכן נקרא עצרת (מעמי המנהגים תרמז בשם קדושת לוי).

טעם אחר: לפי שעיקר ענינו של חג שהוא שמיני שאחר שבעת ימי חג פסח, שהוא קשור אליהם המשכם וסיומם וימי הספירה אינם מפסיקים ביניהם שהם כחול המועד, ושמיני הוא כשמיני עצרת שאחר הפסח ולכן קראו עצרת כלומר עצרת של פסח (מטה משה תרצ).

חג מתן תורה: לפי שביום זה ניתנה תורה, דקימ"ל כרבנן דאמרי (שבת פו, ב) ב' בניסן ניתנה תורה (מטה משה תרצ). ולא אומרים חג קבלת התורה לפי שקבלת התורה היא בכל ימות השנה ואילו מתן תורה היה רק ביום הזה.

ימים שבהם יחול חג השבועות: חג השבועות לעולם לא יחול בימים גה"ז, רמז לדבר: ע"פ הפסוק בתהילים (י, טז) "אבדו גוים מארצו", ביאור הדבר שהגוים אבדו בשביל שלא רצו לקבל את התורה ולכן לא יחול עצרת אלא ב- אבדו (ספר קושיות לאחד מהראשונים אות רלא).

"בחג השבועות ראוי שישמח בו האדם שמחה יתירה, מפני שהוא יום שניתנה בו תורה והכל מודים בקדושתו, הגדול מקדושת שאר הימים טובים" (סדר היום סדר חג השבועות).

ארבעה שמות לחג השבועות

א. חג הקציר: כדכתיב (שמות כג, טז) "וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה". הטעם בשם זה: על שם עונת החיטים שהג השבועות חל בה, שמהם מקריבים את שתי הלחם, ראשית כל ביכורי הפירות.

ב. חג שבועות: כדכתיב (שמות לד, כב) "וחג השבועות תעשה לך בכורי קציר חיטים". הטעם בשם זה: על שם שבעה שבועות שסופרים לפניו וביום החמישים חג לה' ולתורה (מטה משה תרצ). טעם אחר: שבועות מלשון שבועה, שנשבע ה' שלא יחליף אותנו ואנו נשבענו שלא נחליף אותו (אור החיים בספר טור ברקת סימן תצד). טעם אחר: לפי ששם שבועות כולל בתוכו כל השמות שנתנה התורה לחג הזה, ש' שבועות, ג' ביכורים, ע' עצרת, ת' תורה (בשם הגר"א מווילנא).

ג. חג (יום) הביכורים: כדכתיב (במדבר כח, כו) "וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועתיכם מקרא קודש יהיה לכם".

הטעם בשם זה: על שם לחם הביכורים [שתי הלחם] מביכורי קציר חיטים, שמקריבים קרבן מנחה בבית המקדש כנאמר (ויקרא כג) "ממושבתים תביאו לחם תנופה שתים, שני עשרונים סלת תהיינה חמץ תאפינה בכורים לה".

ועל שם עונת הביכורים המתחילה בחג השבועות בה כל אחד מצווה להביא את ביכורי פרותיו של שבעת המינים לפני ה' לבית המקדש.

מנוח לאכול מאכלי חלב

ונוהגים בכל מקום לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות (שו"ע או"ח תצד ג).

הטעם באכילת מאכלי חלב

א. בדומה לשתי תבשילים בפסח שאחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, כך בשבועות אוכלים מאכל חלב ואחר כך מאכל בשר (רמ"א תצד, ב).

ב. לפי שבשהיו ישראל בהר סיני נצטוו על המצוות ולא היה להם מה לאכול לפי שהכלים היו אסורים וגם לשחוט לוקח כמה ימים עד שימצאו את כל מה שנדרש לכך, בדיקת סכין ואחר השחיטה לנקר ולמלות הבשר ועוד הלכות, ולכן אכלו רק חלב ולזכר זה אנו אוכלים מאכלי חלב (משנ"ב תצד ס"ק יב).

ג. דאיתא בזוהר (ויקרא צו, ב) שאותן ז' שבועות היו להם לישראל ז' נקיים דוגמת אשה המטהרת מנדתה, וידוע שהדם נעבר ונעשה חלב (בכורות ג, ב) והיינו מדין לרחמים ומנהג אבותינו תורה היא (מנ"א תצד ו).

ד. על פי המדרש (תהילים ח, ב) בשעה שהמלאכים באו אל אברהם עשה לפניהם חמאת חלב ובן בקר והם אכלו בשר וחלב, וכשרצה משה לקבל את התורה אמרו המלאכים לקב"ה "תנה הודך על השמים" אמר להם הקב"ה הרי אכלתם בשר וחלב אצל אברהם ואיך תקבלו את התורה שאוסרת אכילה כזאת, ולכן אנו אוכלים מאכלי חלב ובשר ונוהרים לא לערבב זה בזה כדי לומר שבזכות מצווה זו קיבלנו את התורה (באר היטב תצד ס"ק ח).

ה. על פי הגמ' (בכורות ג, ב) שמקשה חלב מניין שמותר לאכול הרי הוא אבר מן החי, ומתרצת בדכתיב (שמות ג, ח) "ארץ זבת חלב ודבש", ולפי"ז קודם מתן תורה היה איסור אכילת חלב מדין אבר מן החי שהם חלק מ' מצוות בני נח ורק אחר מתן תורה הותר להם אכילת חלב ולכן אנו אוכלים מאכלי חלב בחג השבועות להראות שרק על ידי התורה הותר חלב לאכילה (פעמי המנהגים תרכב).

ו. הגימטריא של חלב היא 40. לכן אנו אוכלים מאכלי חלב בשבועות לזכר 40 הימים שבהם שהה משה על הר סיני ולמד את התורה כולה (לב דוד מהרב החיד"א).

ז. מסמיכת הפרשיות בתורה אנו מוצאים את חג השבועות ליד איסור בשר וחלב דכתיב (שמות כג, יט) "ראשית ביכורי אדמתך

תביא בית ה' לא תבשל גדי בחלב אימו" ולכן אנו אוכלים מאכלי חלב (מטעמים בשם השל"ה).

ח. כיון שביום זה נמשה משה מן המים כדאיתא (סוטה יב, ב) שנולד בו' אדר ושלושה חודשים היה ביאור ואותו היום משתה אותו בת פרעה ולא רצה לינק מחלב נכרית לפי שאמר פה שעתיך לדבר עם הקב"ה יגע בנכרית עד שבאה אמו והניקה אותו ולכבודו של משה אוכלים מאכלי חלב (ספר מטעמים).

ט. לפי שהתורה אוהבת שפלות ולכן בימי קדמונים היו לומדים על הארץ ומאכלי חלב הם מאכלי קמנות כמו שדרשו חז"ל את הפסוק במשלי (כו, כז) "ודי חלב עיזים ללחמך" ביאור די לו לאדם שיתפרנס מחלב גדיים וטלאים שבתוך ביתו, ומבאר רש"י די לך בחלבם ולא תשחט ותאכלם (פעמי המנהגים תרכב).

י. בתורה ישנו תרי"ג מצוות, רמ"ח מצוות עשה כנגד רמ"ח אברים של אדם, ושס"ה מצוות לא תעשה כנגד שס"ה ימים שבתורה, כנגד כל יום יש מצוות לא תעשה אחרת צא וחשוב ותמצא שמצוות לא תעשה של בשר וחלב חלה ביום השבועות.

כמו כן מצוה קי"ג במנין המצוות שבספר החינוך היא שלא לאכול בשר וחלב מצווה זו היא מצוות הס"ו במנין מצוות לא תעשה ומקבילה ליו"ט שני של שבועות, החל ביום הס"ו מר"ח ניסן שהוא ראש חודשים ראשון לחודשי השנה שממנו מתחילים לספור ספירת הימים והחודשים (ר' חיים ויטל, ספר עצרת).

יא. לפי שנמרו לספור ספירת העומר, ואמרו חכמים שיש לעשות סעודה לגומרה של מצווה (שו"ע תרס"ט בהג"ה מדברי הפור), על כן עושים סעודה עם מאכלי חלב, שכן עם יעשה סעודה עם בשר אין בזה היכר שעושה לשם גומרה של מצווה אלא לשם יו"ט על כן עושים סעודה זו במאכלי חלב (מדרש פנחס אות ג חו"ד במשנת יעקב).

יב. מיד שקיבלו ישראל את התורה נעשו תשושי כוח מפני שהתורה מתשת כוחו של אדם, וע"כ אכלו מאכלי חלב שהוא רפואה ומחזירה כוחו של אדם לקדמותו (לב דוד מהרב החיד"א).

יג. לפי שביום מתן תורה נעשה עם ישראל כבריה חדשה ונהפכו להיות כקטן שנולד ע"כ היו זקוקים למאכלי חלב שהוא מאכל ורפואה לילדים ותינוקות (ספר עצרת).

יד. **צורך רע:** כתיב (במדבר כח, כו) "וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם" "חדשה לה' בשבועותיכם" ר"ת חלב (הנהגות מוה"ר אבולאי תצד ב).

זמן האכילה

יש הנוהגים: לאכול בסעודת ליל החג, וכן נהג בעל הקה"י (אורחות רבינו ח"ב עמוד צח אות ג, מנהגי אמשטרדם), **ויש שנהגו:** לעשות קידוש חלבי בבוקר ואחר כך סעודה בשרית (דרכי תשובה סימן פ"ט ס"ק יט), **ויש שנהגו:** לאכול בסעודה בבוקר (מנהגי וורמיישא).

הטעם לנוהגים לאכול סעודה חלבית בלילה

כיון שנוהגים להיות ערים בליל שבועות ואכילת בשר מכבידה על האדם וגורמת לעיפות, על כן אוכלים מאכלים קלים של חלב (שערי ימי הפסח פרק ד).

טעם אחר: כיון שיש ענין לאכול מאכלי חלב, ויש מצווה לאכול בשר ביו"ט, עדיף לאכול מאכלי חלב בלילה שאז יש פחות חיוב שמחה ואת הבשר ביום שאז עיקר חיוב השמחה (שם).

סמך לאכילת מאכלי חלב בלילה

כתב בספר משנת יעקב על פי מה שכתב שהטעם באכילת מאכלי חלב לפי שצריך לעשות סעודה לגומרה של מצווה, וא"כ צריך לעשות סעודה לגומרה של מצוות ספירת העומר, ואם יעשה בבשר ויין אין היכר בדבר שעושה הסעודה לגומרה של מצווה ולכן אוכלים מאכלי חלב, ומפני שסעודת מאכלי חלב באה בשביל גומרה של תורה צריך לעשותה בלילה שזה זמן גמר המצווה.

הטעם לנוהגים לעשות קידוש חלבי ואחר כך סעודה בשרית

לצאת ידי כל הדעות לדברי המג"א (תקמו ס"ק ב) שאומר שצריך שמחת יו"ט נוהגת בלילה, ולדעות שאין שמחה אלא בבשר ויין וצריך לאכול בשר גם בסעודת היום (דרכי תשובה פ"ט ס"ק יט).

הטעם לנוהגים לאכול סעודה חלבית ביום

לטעם של המשנ"ב לקמן לפי שלא נאסר עליהם אכילת חלב אלא ביום. וכן לטעם של הרמ"א זכר לשתי הלחם אחד לחלב ואחד לבשר, שתי הלחם הקרבתם ביום היא (שערי ימי הפסח שער י"ב).

מנהגים נוספים בשבועות

אכילת דבש

יש שנהגו לאכול דבש בחג השבועות (כל בו סימן נג), **והטעם:** לפי שהתורה נמשלה לדבש דכתיב (שיר השירים ד, יא) "דבש וחלב תחת לשונך" (כל בו סימן נב, משנ"ב תצד ס"ק ג).

אכילת מצה

יש הנוהגים לאכול מצה ביום זה, והטעם: משום שחג השבועות נקרא עצרת וכשם שעצרת של סוכות הוא סיום של חג הסוכות, כך עצרת היא סיום של חג הפסח (החיד"א בספרו לב דוד הנהגותיו של רבי דוד הסבנוני לסידור התפילה של רבינו מימון ז"ל).

בי לחמים

צריך להביא עמיהם (עם המאכלי החלב ומאכלי בשר) שתי לחם על השולחן, כי השולחן הוא כמזבח ויש בזה זכרון לשתי הלחם שהיה קרב במקדש ביום הביכורים (שו"ע תצד, ב). וכתב במשנ"ב (שם ס"ק יז) שיהיו של הימים דוגמת שתי הלחם.

אכילת לחם ארוך בעל די ראשים

יש הנוהגים לעשות לחם ארוך בעל די ראשים, והטעם: זכר לשתי הלחם שקרב בעצרת, **טעם אחר:** מפני מזל תאומים שהוא מזלו של חודש סיוון (כל בו סימן נב, חק יעקב תצה ט). **ועוד** לפי שהתורה נקראת לחם שנאמר (משלי ט ה) "אכלו בלחמי" ונאמר "ארוכה מארץ מידה" לכן אופים לחם ארוך לרמוז שהתורה היא ארוכה, ועשים ד' ראשים כנגד פשט, רמז, דרוש, וסוד, שיש בתורה (לב דוד לחיד"א לא).

עליה לרגל לכותל המערבי

לפי שחג השבועות הוא אחד משלושת הרגלים, בהם היה עם ישראל עולה לירושלים, אל בית המקדש ומתכנס יחד לחגוג וללמוד.

זילוף מי השושנים

בקרב בני עדות המזרח נוהגים לזלף מי שושנים על המתפללים בחג השבועות ע"פ הגמרא (שבת פה, ב) שבשעה שבני ישראל קיבלו את התורה ושמעו מפי הגבורה את הדיבור הראשון "אנכי ה'" יצאה נשמתן הוריד הקב"ה טל שעתיד להחיות בו המתים והחיה אותם זכר לאותו הטל שירד בזמן קבלת התורה מזולפים בחג השבועות מי שושנים (זיו המנהגים עמוד קח).

במעלות המכניס ס"ת בשבועות

הנותן ספר תורה חדש בעצרת כאילו הקריב מנחה חדשה לה' בזמנה (חיד"א בברכי יוסף או"ח סו"ס תצד בשם עוללות אפרים סימן קס).

לע"נ

הרב יוסף מנחם בן הרב משה אהרן הגר ז"ל
נבל"ע כ"ב אדר תשע"ד

להצלחת התורם ומשפחתו

הדלקת נר יום טוב

המדליק נר של יו"ט צריך לברך **אשקב"ו** להדליק נר של יו"ט (שו"ע תקיד יא), ואם חל בשבת צריך לברך **אשקב"ו** להדליק נר של שבת ויום טוב (משנ"ב שם ס"ק מח).

והטעם: מפני שהדלקת הנר ביו"ט מצווה היא כדי להאיר את הבית משום שלום בית לשמחת יו"ט (לבוש תקמו יא).

זמן ההדלקה

יש הנוהגות להדליק נרות יו"ט בליל יו"ט אחר שחזרים מבית הכנסת לפני הסעודה (מט"א תרכה לג).

והטעם: משום שעיקר ההדלקה לצורך הסעודה ולכן ידליק לפניה, ועוד לפי שביו"ט שני אסור להדליק לפני הלילה כיון שבכך מכין מיו"ט לחול, לכן נהגו גם ביו"ט ראשון להדליק אחרי כניסת החג כדי שלא יבואו למעות ביום השני (מנהגי וורמשיא ח"א סימן מו).

ויש הנוהגות להדליק לפני יו"ט ככל שבת, והטעם: כדי שיחזור לביתו יהיה הכל מוכן ומוזמן ליו"ט (הגר"ש ע"פ הקדמה בן הדרישה לסור או"ח). טעם אחר: כיון שהבערה ביו"ט היא מלאכה עדיף לעשותו ביום חול ולא ביו"ט (בן הפרישה בסוף הקדמה לסור יור"ד).

וינהגו כן גם בליל שבועות ואין לחשוש לתמימות כמשי"ב הפוסקים (משנ"ב תצד א) לענין קידוש ותפילת ערבית (הגרשז"א הליכות שלמה פרק יב ב).

סדר הדלקה

יש אומרים כשיו"ט חל ביום חול: תברך האשה "להדליק נר של יו"ט" "וישהחיינו" (שו"ע רסג ה) ואחר כך תדליק, והטעם שמברכת תחילה: ככל מצות שמברכים עליהן עובר לעשיתן (משנ"ב רסג ס"ק כו). ומ"מ נוהגות גם ביו"ט לפרוש ידיים כנגד פניהם משום לא פלוג (קיצור שולחן ערוך עה ד).

וכשיו"ט חל בשבת: מדליקה תחילה [כבכל שבת], ואח"כ מברכת להדליק נר של שבת ויו"ט (משנ"ב רסג ס"ק כד), הטעם שמדליקה תחילה: משום דאם תברך תחילה הוי כאילו קיבלה לשבת בפירוש ושוב אסורה להדליק (משנ"ב רסג ס"ק כז).

ויש אומרים: בין שחל בשבת בין שחל ביום חול תדליק ואחר כך תברך, והטעם: משום לא פלוג שלא ימעו בין שבת ליו"ט (מג"א רסג ס"ק יב הובא במשנ"ב שם ס"ק כז).

זהירות מביבוי

כשמדליקים את הנרות באמצעות גפרור או נר יש להניח אחר הדלקה בנחת על המגש או על הרצפה ולא להשליכם בתנופה העלולה לגרום לכיבוי שאסור ביו"ט (שו"ע תקיד א, שמירת שבת כהילכתה פרק מד סעיף ט).

שיע בברכת שהחיינו

יש הנוהגות לברך שהחיינו בהלקת הנר (קיצור השל"ה דיני יו"ט, משה אפרים תקפא נד).

ויש הנוהגות שלא לברך שהחיינו בהדלקת נר ויוצאות בברכת שהחיינו שבקידוש (שאלת יעב"ץ ס' קו הוא בשערי תשובה רסג ד, משנ"ב רסג ס"ק כג), והטעם: בין שברכה זו נתקנה לאומרה לכתחילה על היין, ובפרט אם מדליקות מבעוד יום אין ברכת שהחיינו תפסור את מצוות היום (הגר"ז מבריסק מועדים וזמנים ח"ז קיז).

ובמקום שנהגו אין למחות בידם (ערוה"ש תקיד יז, משנ"ב רסג ס"ק כג). וכן כתב היעב"ץ (ח"א סימן קו) שלא מצא מקור לזה שנשים מברכות שהחיינו בהדלקת נרות, אלא שהנח להם מנהגם שהוא ירושה להם מאבותיהן ועשו כן בפני גדולי עולם.

ויש שכתבו לפי הטעם שתקנו שהחיינו על הכוס משום דחשיבא מפני, י"ל בנשים דחביבא ליה יותר הדלקת הנר מסמיכות לו את ברכת שהחיינו (מועדים וזמנים ח"ז ס' קיז).

נשים בענין אמן כל ברכת שהחיינו

נשים שבירכו "שהחיינו" על הנרות של יו"ט, נחלקו הפוסקים אם יכולות לענות אמן על ברכת שהחיינו הנאמרת בקידוש, הגר"מ פיינשטיין ז"ל כתב שנשים יענו אמן ואינו הפסק משום שהמברך שהוא יוצא ידי חובת הקידוש צריך לברכה זו (אג"מ או"ח ח"ד ס"ק פא). וכן כתב הגרשז"א שנשים יענו אמן ואין זה בגדר הפסק כיון שהוא מסדר הקידוש [דאל"כ מדוע לא מצאנו שהזהירו חכמים נשים לא יענו אמן על לישיב בסוכה כשאנן יושבות בסוכה] (הגרשז"א שו"ת מנחת שלמה ח"ב ס' נח), ומיהו הגר"ח קניבסקי כתב שנשים לא יענו אמן, ואם ענו יצאו בדיעבד (הגדה של פסח עם פסקי רבינו).

לע"נ

הגאון הגדול ר' נסים בן ר' יוסף טולדנו
זצקל"ה